

Posudek vedoucího práce diplomové práce programu Historie – české dějiny v evropském kontextu

Autorka práce: Bc. Johana Nelibová

Název práce: Živost svatováclavského mýtu: od 90. let 20. století do současnosti

Autor posudku: PhDr. Jakub Izdný, Ph.D.

Autorka práce si své téma zvolila na základě obecně rostoucího zájmu o tzv. medievalismus – tedy zobrazování a zpětné konstruování středověku, jako specifického dějinného období a fenoménu. V kontextu českých dějin si vybrala figuru, která patří k základním ikonám českého středověku, dost možná druhou nejvýraznější hned za postavou „otce vlasti“ Karla IV. (v praxi lze něco takového dokládat jen velmi obtížně, výraznou roli postavy svatého Václava i v moderním historickém povědomí dokazuje např. sedmnácté místo v žebříčku ankety „Největší Čech“ – byť v rámci středověku až za husitskou triádou Hus – Žižka – Jiří z Poděbrad a dokonce o příčku až za Přemyslem Otakarem II.). Václav je beze sporu nejvýznamnější figurou raného českého středověku a díky svému mnohoznačnému odkazu také postavou s velmi různorodou interpretací. Sledování jeho obrazu je proto tématem logickým, potřebným a v kontextu současného bádání více než aktuálním.

Bádání o medievalismu klade na své autory záludné nároky co do orientace v moderních fenoménech při zároveň netriviálních znalostech původních středověkých zdrojů. Práce sice nemá být pozitivistickým „výsměchem“ moderní době nastavujícím zrcadlo „jak to bylo doopravdy“, ale bez znalosti dobových reálií středověku může vést i sebelepší znalost moderních dějin k poněkud povšechným výsledkům. O to cennější je, že se mezi současnými badateli i studenty nacházejí tací, kteří se do takto složitých projektů jsou ochotni pustit.

Historicky se tématem svatováclavského obrazu v obecnějších i konkrétnějších konturách už zabývaly autorkou citované práce Františka Grause (*Živá minulost*) a Evy Hajdinové (svatováclavská kapitola v knize *Sláva republice!*). Obě studie ovšem více či méně ukončily topiku obdobím moderny a do soudobých dějin se nepustily. Autorka nakonec shledala, že pokusit se o konstrukci podrobného textu, který by měl ambici plně navázat na zmiňované práce by vedlo možná až k těžko obhajitelné povšečnosti, rozhodla se proto omezit své bádání na bezprostřední současnost (po roce 1989) a nakonec z širě svatováclavských obrazů vybrala ty, které by bylo možno označit za „oficiální“.

Bádání o oficiálním obraze v čase pluralitní společnosti, v níž lze jen velmi těžko hovořit o statní ideologii (alespoň v deklarativním smyslu) je samozřejmě komplikovanou metodickou otázkou. Johana Nelibová si s takto definovaným problémem po mém soudu zdařile poradila tím, že hledala oblasti, nad nimiž si stát či jeho složky stále udržují alespoň rámcovou ideovou (pokud ne přímo ideologickou) kontrolu. Vedle poměrně jasně definované oblasti státnických projevů, oslav a státem podporovaných kulturních počínů si tak zvolila především školství, konkrétně učební texty vybavené potřebnou „doložkou“ o schválení z MŠMT, a nakonec veřejnoprávní média, která se naštěstí stále drží v jisté distanci od přímého státního dozoru, přesto se ale pohybují v mantinelech, které jsou definovány zákonem (a proto kontrolovány příslušnými veřejnými orgány, u nichž politická kontrola existuje). Výsledný obraz tedy nebude obrazem státní ideologie, ale bude přinejmenším obrazem toho, jak si oficiální místa demokratického systému představují dané téma tehdy, kdy mají možnost do jinak relativně volného myšlenkového trhu vstoupit.

Zmíněným hlavním částem své práce předsadila autorka ještě dvě soudobému tématu poněkud uhýbající, přesto ale v kontextu a srovnání velmi podstatné kapitoly, v nichž se víceméně zdařile pokusila jednak o „pramenný“ obraz svatého Václava jako jistý rámec, z nějž všechny moderní obrazy

vycházejí, a především o reflexi nejdůležitějších badatelských počinů moderní historiografie, které mohly mít a měly vliv na soudobou veřejnou debatu.

Výstupy badatelčina zkoumání přinesly řadu zajímavých podnětů. Za nejzásadnější pokládám málo v podvědomí ukotvený fakt, že to bylo až relativně nahodilá a zvláštní politickou debatou obalené vyhlášení „Dne české státnosti“ na den svátku svatého Václava, co skutečně učinilo z osoby středověkého knížete „státní otázkou“. Ačkoliv vstup církve do veřejného prostoru po vynuceném „mlčení“ do roku 1989 mohl budit opačný dojem, stát se o svatého Václava začal skutečně více a důrazněji zajímat až po roce 2000. Do té doby zůstával Václav spíše figurou vedlejší, u níž nanejvýš – v kontextu školního vzdělávání – docházelo k jistému očišťování obrazu minulosti, ovlivněného zejména ideologickými rámci socialistického režimu (pro jehož nacionálně ovlivněnou ideologii byl Václavův obraz příliš kompromitován „ochotnou“ spoluprací s „Němci“ a „západem“) a nepřímo tak i starších moderních střeoevropských nacionalismů. Následný a související vstup ČR do evropských struktur po roce 2000 svatováclavské téma ihned „obalil“ výkladovým rámcem, pro něž se naopak stejný hlavní obraz Václavovy politiky hodil jako vynikající vzor. Svatováclavské téma – mýtus – prodělalo tedy i v relativně krátké a politicky stabilní době posledních 34 let zajímavý, byť jen obtížně sledovatelný vývoj. Zbývá jen litovat, že autorce nezbyly čas a síly na zhodnocení kulturního obrazu Václava mimo „oficiální“ produkci – i když by to znamenalo po mém soudu rozsah práce prakticky zdvojnásobit (pouhá analýza Nohavicovy interpretace svatováclavských legend – „*Sto dvacet párů volů / jede do Němec / kýrilijé kýrilijá / hřivny stříbra k tomu / co za divná věc /kýrilijé kýrilijá*“ – by po mém soudu vydala na samostatnou studii).

Johana Nelibová se z mého pohledu – zatíženého ovšem dosud především čistě „dobovým“, tedy medievistickým výzkumem fenoménu svatého Václava – se záladným a náročným tématem, které si ale zvolila při vědomí jeho potřeby a do jisté míry unikátnosti v rámci českého historického bádání vyrovnala dobře. Na práci je v jisté míře znát – bohužel – jistá uspěchanost, která je smutně obvyklým rysem studentských prací odevzdávaných k pevně daným termínům, navíc nešťastně zvoleným doprostřed letního času. Část autorčina studijního a tvůrčího procesu také výrazně zpomalil covid, což lze chápat jako menší problém u bádání zaměřeného čistě na raný středověk, u bádání týkajícího se soudobých dějin jde ale o kruciólní překážku. I tak je ale nutné poukázat na jistou míru objektivních nedostatků v práci:

Především je třeba zmínit, že metodologicky se práce sice postavila na základech teoretických studií věnovaných fenoménu medievalismu, v samotných badatelčiných závěrech tyto přístupy spíše tušíme, než že by je dávala zřetelně najevo a plodněji využívala. Metodický základ je tak spíše jakousi vnější interpretací (na druhou stranu se nabízí jistá míra uznání, že když se autorka o práci nedostatečně opřela, znamená to, že své téma si metodologicky sestavovala do značné míry z autopsie a díky badatelským instinktům, což je jí samé ke cti). Soudím, že metodologicky mohla být práce opřena solidněji, práce s teoretickou literaturou v textu dost často schází a využití některých dalších konceptů mohlo práci dodat další hodnotu. Pokud by se autorka rozhodla práci publikovat, nebo dále rozvíjet, doporučil bych přesně tuto cestu (a konzultace s odborníky na podobná témata v soudobých dějinách). V práci jsem jako vedoucí průběžně často narážel na problém, kdy se autorka automaticky ztotožňovala do jisté míry snad až příliš s ideou současné moderní, demokratické a proevropské společnosti. To lze čistě občansky samozřejmě spíše jen kvitovat, ale svádělo ji to poněkud ke ztrátě odstupu od tématu. Svatý Václav rozhodně nebyl osobou, kterou lze bez násilnější interpretace považovat za státnický vzor liberálně demokratické politiky 21. století – protože jí ve své době být ani nemohl. I ušlechtilé desinterpretace v tomto směru má za úkol badatel nacházet a popisovat. Autorce se podařilo tento odstup po vzájemných konzultacích znovu nacházet, ale s ohledem na rychlé dokončování práce jsou jisté stopy původního přístupu v textu ještě stále k nalezení.

Z hlediska badatele v období raného středověku bych možná v rámci práce kladl ještě výraznější dotaz jednak na synchronnější přístup při sledování vlivu současné historiografické produkce na vývoj moderního pohledu na svatováclavské téma. Základní rysy byly autorkou dobře představeny, ale po mém soudu by si zasloužilo hlubšího prozkoumání, do jaké míry se například podařilo lepším

průzkumem svatováclavské antiteze – postavy jeho bratra Boleslava – ovlivnit veřejný obraz této figury, která z čistě negativistického vidění legend a moderní morálky, přešla k pragmatičtější interpretaci „bratrovraha a tvůrce státu“. Podobně by si možná hlubší pozornost zasloužila otázka fenoménu „tributu“, který je často prakticky hlavním stínem vrženým na historický obraz svatého Václava. Snaha moderních badatelů tuto otázku bagatelizovat se ne zcela slučuje s vnímáním závažnosti tributu středověkou společností. Důslednější zhodnocení této problematiky (související literatura je v poznámkovém aparátu pouze zmíněna) by si samo o sobě vyžádalo nějaký čas, který už autorka neměla bohužel k dispozici.

Ze stejného důvodu lze poukázat na nedostatky rázu technického, typografického, ale i stylového, či stylově-technického (práce občas v hlavním textu odkazuje na řečené v poznámkách atd.). Tyto ale po mém soudu nepřesahují míru, která by práci činila nevyhovující nebo méně hodnotnou.

Práce Johany Nelibové představuje počín, který je doplňuje zčásti velmi zející mezeru v současné debatě, která si navíc metodologicky svou tvář teprve hledá. Není náhodou, že nejvýraznější práce věnovaná „medievalismu“ z pera českého autora vyšla Františku Grausovi v době jeho emigrace. České „vztahování se k minulosti“ je samozřejmě zkoumáno obecně, ale v kontextu medievalismus zatím jen velmi skromně. V současné době ovšem začínají vznikat práce další, například práce Kateřiny Sixtové věnované obrazu Jana Husa, což dává naději, že se tento poněkud pozapomenutý segment bádání v budoucí době trochu rozšíří. Je škoda, že s ohledem na jistou časovou a silovou tíseň nakonec byl proveden výzkum takto omezený, byť to na jeho významu nikterak neubírá.

Jako diplomovou práci považuji text Johany Nelibové za zcela jistě postačující, a proto ji bez váhání k obhajobě doporučuji. V otázce hodnocení jsem o něco více na rozpacích – objektivní nedostatky zmíněné výše bych pokládal za důvod snížit hodnocení na velmi dobře. Na druhou stranu jistá míra průkopnictví práce a rozsah a pestrost souvisejících výzkumů, kterým se autorka musela věnovat, včetně jisté míry její nápaditosti při hledání metodických cest, mi dovoluje doporučit i hodnocení o stupeň vyšší – **výborně**, ke kterému se nakonec přikláním, byť ponechávám prostor pro úpravu na základě průběhu obhajoby.

V Mikulovicích 19. srpna 2023

PhDr. Jakub Izdný, Ph.D.